ಈ ಮೌನ ಮುಂದುವರೆದಿತ್ತು. ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅಗತ್ಯವಾದ ಮೂರ್ನಾಲ್ಕು ವಾಕ್ಯಗಳು ಮಾತ್ರ ಆದಾನಪ್ರದಾನಗೊಂಡಿದ್ದವು. ಅದರಲ್ಲೂ ಬಾಪೂ ಅವರೇ ಹೆಚ್ಚು ಮಾತನಾಡಿದ್ದರು.

ಇಬ್ಬರು ಮನೆಗೆ ಬಂದಾಗ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಕಳೆದಿತ್ತು. ಬಾ ಅವರು ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲ ಬಳಿಯೇ ಕುರ್ಚಿಯನ್ನು ಹಾಕಿ ಕೂತಿದ್ದರು. ಅವರ ಕಣ್ಣುಗಳು ಸ್ಟೇಷನ್‌ನಿಂದ ಬರುವವರ ಮೇಲೆಯೇ ಸ್ಥಿರವಾಗಿದ್ದವು. ಹರಿಲಾಲನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಲೇ ಬಾ ಅವರ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಳಪು ಮೂಡಿತು. ಅವರ ತುಟಿಗಳು ಕಂಪಿಸಿದವು. ಕಣ್ಣುಗಳು ತುಂಬಿ ಬಂದವು. ಹರಿಲಾಲ ಬಾ ಅವರನ್ನು ನೋಡಿದ. ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಅವನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಸಹ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಲಾರದ ಭಾವನೆಯೊಂದು ಮೂಡಿತು. ಅವನು ಬಾ ಅವರ ಪಾದಕ್ಕೆರಗಿದ. ಬಾ ಅವರ ಬಾಯಿಯಿಂದ ಸಾಕಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಮಾತೇ ಹೊರಡಲಿಲ್ಲ. ಹರಿಲಾಲನ ಕಣ್ಣುಗಳು ಸಹ ತುಂಬಿ ಬಂದವು. ಬಾ ಅವರು ಸಾಕಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಮಗನ ತಲೆಯನ್ನು ನೇವರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಬಾಪೂ ಅವರು ಎವೆಯಿಕ್ಕದೆ ತಾಯಿಮಗನ ಮಿಲನವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು.

'ಹೂಂ, ಇನ್ನು ತಾಯಿಮಗ ಮಾತನಾಡಿಕೊಳ್ಳಿ. ನಾನು ಕಛೇರಿಗೆ ಹೋಗಿ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತೇನೆ...' ಎನ್ನುತ್ತಾ ಬಾಪೂ ಅವರು ಮುಂದಿನ ಕೊಠಡಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದ ಕಚೇರಿಯ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಟರು.

'ಹರಿ,' ಬಾಪೂ ಹೊರಟು ಹೋದ ನಂತರ ಬಾ ಅವರು ಮಗನ ಬೆನ್ನನ್ನು ನೇವರಿಸುತ್ತಾ ಹೇಳಿದರು, 'ನೀನೆಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದೆ, ಯಾಕೆ ಹೋಗಿದ್ದೆ ಎಂಬ ಬಗ್ಗೆ ನಾನೇನೂ ಕೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಸದ್ಯ, ನೀನು ಕ್ಷೇಮವಾಗಿ ಮನೆಗೆ ಬಂದೆ, ನನಗಿಷ್ಟೇ ಸಾಕು. ನೀನು ತುಂಬಾ ದಣಿದಿರಬೇಕು...ಮನೆಯ ಊಟವನ್ನೂ ಮಾಡದೆ ತುಂಬಾ ದಿನಗಳಾದವು...ನೀನು ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೋ...ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ನಿನಗೆ ಅಡುಗೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೇನೆ...'

'ಅಮ್ಮಾ...' ಹರಿಲಾಲ ಇದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಮಾತನಾಡದಾದ. ಆದರೆ ಬಾ ಅವರು ಮಾತು ಸರಿಯಿತ್ತು. ಹರಿಲಾಲ ದಣಿದಿದ್ದ. ತುಂಬಾ ದಿನಗಳಿಂದ ಮನೆಯ ಊಟವನ್ನೂ ಮಾಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ಒಳಗಿನ ಕೋಣೆಗೆ ಹೋಗಿ ಒಂದು ಉದ್ದನೆಯ ಬಿದಿರಿನ ಚಾಪೆಯ ಮೇಲೆ ದೇಹವನ್ನು ಹಗುರಗೊಳಿಸಿ ಮಲಗಿದ. ಅವನ ಕಣ್ಣುಗಳು ಉರಿಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಕೆಲವೇ ಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ನಿದ್ರೆ ಆವರಿಸಿತು. ಈ ಮುಚ್ಚಿದ ಕಣ್ಣುಗಳೆದುರು ಗುಲಾಬಳ ಮುಖ ಮೂಡಿತು.

ರಾತ್ರಿಯ ಊಟದ ನಂತರ ಹರಿಲಾಲನನ್ನು ಬಾಪೂ ಅವರು ತಮ್ಮ ಕೋಣೆಗೆ ಕರೆಸಿದರು. ಬಾಪೂ ತನ್ನ ಮೌನವನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಹೊತ್ತು ಎಳೆಯಲು ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಹರಿಲಾಲನಿಗೆ ತಿಳಿದಿತ್ತು. ಬಾ ಸಹ ಏನೂ ಕೇಳಿರಲಿಲ್ಲ. ತಾನು ಮಗನನ್ನು ಕೇಳುವುದು ಏನೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಬಾ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದರು. ಈ ನಡುವೆ ಹರಿಲಾಲ ಸಹ ಸಹಜ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಬಾಪೂ ಏನಾದರು ಕೇಳಿದರೆ, ತಾನು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದುದ್ದನ್ನು ಹೇಳಲು ಹಿಂಜರಿಯುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಹರಿಲಾಲ ಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದ. ನಮ್ಮ ವಿಷಯವನ್ನು ನಿರ್ಭಯವಾಗಿ ಎದುರಿನ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಹೇಳಬೇಕು ಎಂದು ಅವನು ಬಾಪೂ ಅವರಿಂದಲೇ ಕಲಿತಿದ್ದ.

ಹರಿಲಾಲ ಬಾಪೂ ಅವರ ಕೋಣೆಗೆ ಹೋದಾಗ ಇಡೀ ಜೋಹಾನ್ಸ್‌ಬರ್ಗ್ ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಬಾಪೂ ಅವರು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಹಾಸಿದ್ದ ಹಾಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ದಿಂಬಿಗೊರಗಿ ಆರಾಮಾಗಿ ಕೂತಿದ್ದರು. ಹರಿಲಾಲನನ್ನು ನೋಡಿದೊಡನೆ ಬಾಪೂ ಅವರು ತಮ್ಮ ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಮುದುಡಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಹಾಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕೂರುವಂತೆ ಸಂಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದರು. ಹರಿಲಾಲ ಆ ಹಾಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕೂತ. ಬಾಪೂ ಅವರು ಬಿಳಿ ಪಾಯಿಜಾಮ ಮತ್ತು ಅರ್ಧ ತೋಳಿನ ಬನಿಯನ್ ಧರಿಸಿದ್ದರು.

'ಬಾ ಹರಿ, ಕೂತ್ಕೋ' ಬಾಪೂ ಮೆಲ್ಲನೆ ಹೇಳಿದರು. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಗಾಢ ಮೌನ ಕವಿಯಿತು.

'ಹರಿ, ನಾನೊಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಯ ಬೇಕಾಗಿದೆ. ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ನಿಸ್ಸಂಕೋಚದಿಂದ ಹೇಳು.' ಹರಿಲಾಲ ತಂದೆಯವರ ಮುಖವನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ.

'...ಮನೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಡು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಹೋಗುವಂಥಾದ್ದು ಏನಾಗಿತ್ತು? ನಿನ್ನ ತಂದೆ ತಾಯಿಗೆ ಇಂಥ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕೊಡುವಂಥ ಕಷ್ಟವನ್ನು ನಿನಗ್ಯಾರು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು? ಹೇಳು ಹರಿ, ಹೇಳು... ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ಹೇಳಿಬಿಡು. ನೀನು ಮಗ, ನಾನು ತಂದೆ ಅಂತಲ್ಲ, ಆದರೆ ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಸ್ನೇಹಿತರು ಎಂದು ತಿಳಿದು ಮಾತನಾಡು.'.

'ಬಾಪೂಜಿ,' ಹರಿಲಾಲ ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ತುಟಿ ಬಿಚ್ಚಿದ, 'ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ನಾನೊಂದು ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಲೇ?'

'ಕೇಳು ಹರಿ, ಕೇಳು. ನನ್ನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾದರೆ ಖಂಡಿತ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತೇನೆ.'

'ಛಗನ್‌ಲಾಲ್ ಮತ್ತು ಸೋರಾಬಜಿ ಮಾಡುವಂಥ ಕೆಲಸವನ್ನು ನಾನೇಕೆ ಮಾಡಲಾರೆ ಎಂದಷ್ಟೇ ನಾನು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಕೇಳಲು ಬಯಸುತ್ತೇನೆ. ನನ್ನಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಕೊರತೆ ಏನಿತ್ತು, ಬಾಪೂಜಿ?'

'ಅರ್ಥವಾಯಿತು,' ಬಾಪೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಸೆಟೆದು ಕೂತರು. ಅವರ ದೃಷ್ಟಿ ಕಿಡಕಿಯ ಹೊರಗೆ ತೆರೆದ ಆಕಾಶವನ್ನು ನೋಡಿತು. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಮಿನುಗುತ್ತಿದ್ದವು.

'ಹರಿಲಾಲ, ನೀನೊಂದು ಮಾತನ್ನು ಮರೆತು ಬಿಡುತ್ತೀಯ, ನೀನು ಛಗನ್‌ಲಾಲ್ ಅಥವಾ ಸೋರಾಬಜಿ ಅಲ್ಲ...ನೀನು ನನ್ನ ಮಗ. ನನ್ನ ರಕ್ತ ಮಾಂಸದಿಂದ ನಿನ್ನ ಶರೀರವಾಗಿದೆ.' ಬಾಪೂ ಅವರ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಉದ್ವೇಗವಿತ್ತು.

'ಈ ಬಗ್ಗೆ ನನಗೆ ಹೆಮ್ಮೆಇದೆ, ಬಾಪೂಜಿ. ಆದರೆ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನನಗೆ ಶಿಕ್ಷೆ ಸಿಗಬಾರದು.'

'ಶಿಕ್ಷೆ? ನಿನಗ್ಯಾವುದೇ ಶಿಕ್ಷೆ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಹಾಂ, ಆದರೆ ನನ್ನಿಂದಾಗಿ ನಿನಗ್ಯಾವುದೇ ಅನುಚಿತ ಲಾಭವಾಗಬಾರದೆಂದು ಖಂಡಿತ ಯೋಚಿಸಿದ್ದೇನೆ.'

'ಬಾಪೂಜಿ, ನಾನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬೇಕಿತ್ತು. ಓದುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ನಾನು ಹಿಂದೂಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಉಳಿದಿದ್ದ ವಿಷಯ ನಿಮಗೆ ತಿಳಿದಿದೆ. ನಾನು ಇಲ್ಲಿಯೂ ಓದಬೇಕಿತ್ತು. ಆದರೆ ಹೀಗಾಗದಿದ್ದಾಗ, ನಾನು ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕಿ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದೆ. ಹೋರಾಟದಲ್ಲೂ ಸಹ ನಾನು ಯಾವುದೇ ಕೊರತೆಯಾಗದಂತೆ ಭಾಗವಹಿಸಿರುವ ವಿಷಯ ನಿಮಗೆ ತಿಳಿದಿದೆ...'

'ಹರಿ, ನನಗೆ ಈ ಬಗ್ಗೆ ತುಂಬಾ ಸಂತೋಷವಾಗಿದೆ.

'ನಿಮ್ಮ ಈ ಸಂತೋಷಕ್ಕಾಗಿಯೇ ನನ್ನಿಚ್ಛೆಯನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿದ್ದೆ...ಒಂದು ವೇಳೆ ಡಾ.ಮೆಹತಾ ಅವರ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಬರದಿದ್ದರೆ, ನಾನು ನನ್ನಿಚ್ಛೆ ತಲೆ ಎತ್ತದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೆ...ನೀವು ಬ್ಯಾರಿಸ್ಟರ್ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಪಡೆದು ದೇಶದ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೀರ... ಯಾವ ಶಿಕ್ಷಣ ಛಗನ್‌ಲಾಲ್ ಅಥವಾ ಸೋರಾಬ್‌ಜಿಯವರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವೋ, ಆ ಶಿಕ್ಷಣ ನನಗೇಕೆ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತಿತ್ತು, ಇದು ನನಗೆ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಬಾಪೂಜಿ, ನನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ, ಆದರೆ ನಾನು ಈ ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ಸಹಿಸಲಾರೆ.'

ಹರಿಲಾಲ ಒಂದೇ ಉಸುರಿಗೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೊರ ಕಕ್ಕಿದ.

'ಇದನ್ನು ನೀನು ಅನ್ಯಾಯವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೀಯ, ಹರಿ?'

ಬಾಪೂ ತುಂಬಾ ಕಷ್ಟದಿಂದ ಈ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ಹರಿಲಾಲನನ್ನು ನೋಡಿದರು, 'ಯಾವ ಅಧ್ಯಯನದ ವ್ಯರ್ಥತೆಯನ್ನು ನಾನು ಅದನ್ನು ತಿಳಿದ ನಂತರ ಮನಗಂಡನೋ, ಅದರಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಾಯ ಮಾಡುವಂಥ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನಾದರೂ ಸಹ ನೀನು ಹೇಗೆ ಮಾಡಿದೆ? ಒಂದು ವೇಳೆ ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಛಗನ್‌ಲಾಲ್ ಅಥವಾ ಸೋರಾಬ್‌ಜಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಈರ್ಷೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಅದನ್ನು ನಾನು ನನ್ನ ಅಪಯಶಸ್ಸೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ. ಒಂದು ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಡಿಗ್ರಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿದ್ದರೆ, ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಮಾಡಿದ್ದೆಲ್ಲವೂ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹೋಮ ಮಾಡಿದಂತಾಗುತ್ತಿತ್ತು...'

'ಮತ್ತೆ ಇದೆಲ್ಲಾ...ನೀವು ಇದುವರೆಗೆ ಏನೇನು ಮಾಡಿದಿರೋ...ಮಾಡಿಸಿದಿರೋ...ಅವುಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೀವು ಪರಿವಾರದವರ ಸಂವೇದನೆಯ ಕತ್ತು ಹಿಸುಕುತ್ತಿದ್ದೀರಿ. ಇದು ನನಗೆ ನ್ಯಾಯದ ಸಂಗತಿ ಎಂದು ನನಗೆ ಅನ್ನಿಸಲಿಲ್ಲ. ಬಾಪೂಜಿ, ನೀವು ನನ್ನ ವಿಷಯವನ್ನು ಬಿಡಿ; ಬಡಪಾಯಿ, ಬಾ ಅವರ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು" ಹರಿಲಾಲನ ಕಣ್ಣುಗಳೆದುರು ಫೀನಿಕ್ಸ್ ಆಶ್ರಮದ ಆ ದೃಶ್ಯ ಸುಳಿಯಿತು. "ಹೇಳು ಹರಿ, ಹೇಳು. ಒಂದು ವೇಳೆ ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟು ವರ್ಷಗಳಿಂದ ತಂದೆಯ ಅಪರಾಧವೇನಾದರೂ ಹೆಡೆ ಎತ್ತಿ ಕೂತಿದ್ದರೆ, ಅದನ್ನು ಇಂದು ಮುಕ್ತವಾಗಿ ಹೊರ ಬರಲು ಬಿಡು. ನನಗೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಕೆಡುಕೆನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ನನ್ನಿಂದ ಏನಾದರೂ ತಪ್ಪಾಗಿದ್ದರೆ, ಅದನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ನನಗೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಸಂಕೋಚವೆನಿಸುವುದಿಲ್ಲ.'

(ಸಶೇಷ)